Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя общеобразовательная школа с углубленным изучением отдельных предметов № 8 г. Туймазы Муниципального района Туймазинский район Республики Башкортостан

Рассмотрено на заседании МО	Согласовано Зам. директора по	Утверждаю Директор СОШ №8
протокол № 1	УВР ____ Л.Ю.Шишкова	____ Т.П.Соболева
«30» 08 2019 г.	«30» 08 2019 г.	«30» 08 2019 г.

Рабочая программа по родному (башкирскому) языку

для 5-9 классов

на 2019-2023 учебные года

(составлена на основе примерных образовательных программ по предмету “Родной (башкирский) язык и литература” для 5-9 классов общеобразовательных организаций с русским языком обучения, составитель В.И.Хажин, А.Х.Вильданов, Ф.А.Аккужина –Уфа: «Китап», 2017 г.)

Ганиевой Зульфии Минулловны,
учителя башкирского языка и литературы
первой квалификационной категории

2019г.

Программаға аңлатма яҙыу

Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының 5-11-се кластары өсөн туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтенән эш программаһы федераль һәм республика закондары, норматив документтарына таянып төҙөлдө:

- Рәсәй Федерацияһы Конституцияһының 68 статьяһы (п.3) Рәсәй Федерацияһында “…уның бөтә халыҡтарына туған телен һаҡлау, уны өйрәнеүгә һәм үҫтереүгә шарттар тыуҙырыу хоҡуғы” гарантиялай.
- Башҡортостан Республикаһы Конституцияһының 54 статьяһы “Башҡортостан Республикаһы үҙ территорияһында йәшәгән халыҡтарға туған телдәрен һаҡларға тиң хоҡуктар гарантиялай, уны ирекле өйрәнергә һәм үҫтерергә мөмкинлектәр тыуҙыра”.
- Рәсәй Федерацияһының 2012 йылдың 29 декабренән №273-ФЗ “Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында” Федераль Законының 14 статьяһына (п.1, 4) ярашлы һәр кемгә мәғариф системаһы биргән мөмкинлектәрҙән сығып туған телендә белем алыу хоҡуғы гарантиялана.
- “Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында” Рәсәй Федерацияһы Законының 9 статьяһына (п.1-5) ярашлы Рәсәй Федрацияһы граждандары тәрбиә һәм белем алыу телен һайлау хоҡуғына эйә. Ошо уҡ закондың 10 статьяһына ярашлы туған телендә белем алырға теләүселәргә дәүләт һәм мәғариф ойошмалары бөтә шарттар тыуҙырырға бурыслы.
- Башҡортостан Республикаһының 2013 йылдың 1 июленән №696-з “Башҡортостан Республикаһында мәғариф тураһында”ғы Законының 6 статьяһына (п.3) ярашлы Башҡортостан Республикаһында һәр кем дәүләт аккредитация үткән мәғариф программалары нигеҙендә Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы туған телендә белем алырға хоҡуҡлы. Бының өсөн дәүләт шаттар тыуҙырырға бурыслы.
- “Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында” Башҡортостан Республикаһы Законының 8 статьяһына (п.1-5) ярашлы һәр кем тәрбиә һәм белем алыу телен һайлау хоҡуғына эйә. 9 статьяһында (п.1) дәүләттең туған телдәрҙе өйрәнеү өсөн шарттар тыуҙырыу бурысы билдәләнә.
- Рәсәй Федерацияһы Мәғариф һәм фән министрлығының 2009 йылдың 6 октябренән №373 бойороғо менән раҫланған Федераль дәүләт белем биреү стандарттарының 19.3 пунктына ярашлы башланғыс дөйөм белем биреүҙә Рәсәй Федерацияһы субъекттарына дәүләт телдәрен өйрәнеү һәм туған телдәрҙә белем биреүҙе ойоштороу мөмкинлеге бирелә.
- Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының 5-9-сы кластары өсөн “Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәт”енән эш программаһы федераль һәм республика закондары талаптарына ярашлы, белем йөкмәткеһен заман талаптарына тура килтереп яңыртыу, уның сифатын һәм һөҙөмтәлелеген күтәреү бурыстарын хәл итеү маҡсатында Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған “Туған тел һәм әҙәбиәт” уҡыу ҡулланмаһына өлгө программалар (башҡорт телен туған тел булараҡ өйрәнеүселәр өсөн). Төҙөүсеһе: Ғәбитова З. М. – Өфө: Китап, 2016) нигеҙендә уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5-9-сы класс уҡыусылары өсөн “Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәте” дәреслеген ҡулланыуға йүнәлтеп төҙөлдө.

Башҡорт мөхитендә үҫмәгән, рус телендә белем биреүсе мәктәптәрҙә белем алған, башҡорт телен белмәгән башҡорт һәм башҡа милләт балалары башҡорт телен предмет булараҡ практик күҙлектән сығып өйрәнәләр. Башҡорт теле балаға аң-белемгә эйә булыу, мәғлүмәтле булыу, фекерләү һәм үҙ-ара аралашыу сараһы ла булып хеҙмәт итә.

Башҡорт телендә уҡырға, яҙырға өйрәтеү нигеҙҙәре балаларҙы телмәр эшмәкәрлегенә (тыңлау, һөйләү, ҡабаталу, уҡыу, яҙыу) өйрәтеү төп йүнәлеш булып тора. Был эшмәкәрлек баланы грамотаға өйрәтеүҙән башлап, артабан аңлап тасуири уҡыу, грамоталы яҙыу, мәҙәниәтле аралашыу күнекмәләрен формалаштырыу, йәғни интеллектуаль-эшмәкәр, коммуникатив шәхес тәрбиәләүҙе күҙ уңында тота. Балаға рухи йөкмәтке һалыу, әхлаҡи тәрбиә биреү, эстетик, эмоциональ зауыҡ формалаштырыу башҡорт теле аша бойомға ашырыла.

Уҡыу предметын үҙләштереүҙең шәхсән, метапредмет, предмет өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре

Шәхсән һөҙөмтәләр:

- башҡорт теленең, башҡорт әҙәбиәтенең башҡорт халҡының иң төп милли-мәҙәни ҡиммәте булараҡ аңлау;
- туған телгә ҡарата ихтирамлы булыу, уның “бер телдән дә кәм” булмауын аңлау, уны милли мәҙәниәт күренеше булараҡ һаҡлау, телмәр мәҙәниәтен камиллаштырыуға ынтылыу;
- башҡорт телендә әҙәби әҫәрҙәрҙе уҡыуға ихтыяж булдырыу;
- аралашыу процесында уйынды, хистәреңде тулы кимәлдә иркен сағылдыра алыу өсөн етерлек һүҙ байлығы булдырыу, грамматик сараларҙы үҙләштереү.

Метапредмет һөҙөмтәләре:

- телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен дә үҙләштереү;
- ишеткән һәм уҡыған мәғлүмәттәрҙең мәғәнәһен дөрөҫ аңлау;
- төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы тыңлап, дөрөҫ аңлау;
- төрлө сығанаҡтарҙан (әҙәбиәт СМИ, Интернет) кәрәкле мәғлүмәтте эҙләп таба алыу, һүҙлектәр, белешмә материалдар менән эшләй белеү;
- билдәле темаға ярашлы материал эҙләй; таба, системалаштыра белеү, уларҙы анализлай һәм һайлай алыу;
- йөкмәткеһе, стилистик үҙенсәлектәре, тел сараларын ҡулланыуы яғынан төрлө телмәрҙе сағыштырыу, баһа бирә белеү;
- уҡыған йәки тыңланған тексты төрлө кимәлдә (тулы, ҡыҫҡартып, план формаһында) һөйләй белеү;
- фекереңде яҙып һәм телдән иркен һәм дөрөҫ әйтә белеү;
- башҡорт телмәр этикетын һаҡлап, төрлө кешеләр менән төрлө шарттарҙа һөйләшеүҙәргә, әңгәмәләргә ҡушыла белеү;
- телмәреңә (яҙма текстҡа һәм һөйләүгә) баһа бирә алыу, уны төҙәтә, камиллаштыра, редакторлай белеү;
- аудитория алдында сығыш яһай алыу;
- башҡорт теленән һәм әҙәбиәтенән алынған белемдәрҙе рус теле һәм әҙәбиәте (предмет-ара кимәл) буйынса белемдәр менән сағыштыра, анализлай белеү.

Предмет һөҙөмтәләре:

- телдең төп функциялары тураһында, башҡорт теленең башҡорт халҡының милли теле булыуы, телдең мәҙәниәттән айырылғыһыҙ булыуы тураһында төшөнсә алыу;
- туған әҙәбиәттең башҡорт халҡы тормошондағы урыны, уның башҡа халыҡтар әҙәбиәттәр менән уртаҡлығы һәм үҙенсәлеге тураһында белем алыу;
- туған тел тураһындағы фәнни мәғлүмәттәрҙе үҙләштереү, уның берәмектәренең һәм кимәлдәренең үҙ-ара бәйләнешен аңлау;
- башҡорт теленең лексиксикаһы һәм фразеологияһын, орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик нормаларын үҙләштереү;
- телмәр этикеты нормаларын белеү;

- тел берәмектәрен, грамматик категорияларҙы таныу һәм анализлай алыу, тел берәмектәрен телмәр ситуацияһында урынлы һәм дөрөҫ ҡулланыу;
- телмәр практикаһында лексик, грамматик синонимияның мөмкинлектәрен аңлау, уларҙы дөрөҫ ҡуллана белеү;
- әҙәби-теоретик төшөнсәләрҙе рус әҙәбиәтендәгеләре менән сағыштыра, уларҙң оҡшаш һәм айырмалы, үҙенсәлекле яҡтарын таный белеү;
- әҙәби текстарҙы анализлағанда, туған телдең эстетик функцияһын баһалай белеү.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе

1-се бүлек.

Йыл башында башҡорт теленән һәр класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау ойошторола. Фонетика. Башҡорт теленең үҙенсәлекле өндәре. Морфология. Бойороҡ һөйкәлеше ҡылымдары. Ябай һөйләм синтаксисы. Һүҙҙәрҙең үҙ-ара бәйләнеше.

2-се бүлек.

3-сө бүлек.

Башҡорт теленең һуҙынҡы өндәрен ҡабатлау. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәренә: тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусыларға, тултырыусылырға, тура һәм ситләтелгән тултырыусыларға төшөнсә биреү, күнегеүҙәр башҡарыу, текстарҙа аныҡлаусы һәм тултырыусыны табып аңлатыу. Һөйләү һәм яҙма телмәрҙә ҡулланыу. Телдән һәм яҙма ижади эштәр башҡарыу.

4-се бүлек.

Ниәт, шарт һөйкәлеше ҡылымдарына, ҡылым төркөмсәләренә, исем ҡылымға төшөнсә биреү, күнегеүҙәр башҡарыу. “Синтаксис” темаһы буйынса һорауҙарға яуап биреү.

5-се бүлек.

Ҡылымдың юҡлыҡ формаларын, һөйләм төҙөлөшөн, ымлыҡтарҙы үҙләштереү. “Һөйләмдең баш киҫәктәре” һәм “Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре” темалары буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Төрлө характерҙағы күнегеүҙәр, эштәр башҡарыу. Өйрәнелгән текстарҙан ҡылымдың юҡлыҡ формаларына, ымлыҡтарға миҫалдар табыу, һөйләмдәрҙең баш һәм эйәрсән киҫәктәрен, төҙөлөшөн тикшереү.

6-сы бүлек.

7-се бүлек.

Алмаш төркөмсәләренә төшөнсә биреү. Ҡылым, синтаксис, һүҙ һәм һөйләм темаларын ҡабатлау. Бер составлы, йыйнаҡ һәм тарҡау һөйләмлдәр, хәлдәр, һөйләм киҫәктәрен

8-се бүлек.

Һөйләм киҫәктәрен бер-береһенән айырыу осраҡтарына төшөнсә биреү. Күнегеүҙәр, ижади эштәр, биремдәр башҡарыу.

9-сы бүлек.

Бер составлы һөйләмдәр, билдәле эйәле һөйләм, дөйөм эйәле һөйләм, билдәһеҙ эйәле һөйләм, эйәһеҙ һөйләм, атама һөйләм, тулы һәм кәм һөйләмдәрҙең грамматик үҙенсәлектәрен асыҡлау. Теоретик белемдәрҙе күнегеүҙәр, эштәр башҡарып нығытыу. “Ике һәм бер составлы һөйләмдәр” темаһы буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау.

10-сы бүлек.

Башҡорт телендә юҡлыҡты белдереү категорияһына төшөнсә биреү. Күнегеүҙәр башҡарыу.

11-се бүлек.

Исемгә, уртаҡлыҡ һәм яңғыҙлыҡ исемдәргә төшөнсә биреү. Исемдәрҙең һан һәм зат менән үҙгәреүен, яҙылышын, килеш менән үҙгәреүен үҙләштереү. Ҡушма һөйләм синтаксисын, теҙмә ҡушма һөйләмде, теркәүесле һәм теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе үҙләштереү. Күнегеүҙәр, ижади проект эштәре башҡарыу.

12-се бүлек.

“Теҙмә ҡушма һөйләм” темаһы буйынса эштәр башҡарыу һәм һорауҙарға яуап биреү. Эйәртеүле ҡушма һөйләмгә төшөнсә биреү, грамматик функцияларын үҙләштереү. Күнегеүҙәр, ижади эштәр башҡарыу.

13-сө бүлек.

Һөйләмдә эйәрсән киҫәктәрҙең айырымланыуына төшөнсә биреү, күнегеүҙәр башҡарыу.

14-се бүлек.

Һан төркөмсәләренә һәм һандарҙың үҙгәрешенә төшөнсә биреү, күнегеүҙәр, ижади эштәр башҡарыу.

15-се бүлек.

Эйәрсән һөйләм төрҙәренә төшөнсә биреү. Һәр төрөн практик үҙләштереү өсөн күнегеүҙәр, эштәр башҡарыу.

16-сы бүлек.

Төп һәм шартлы сифаттарға төшөнсә биреү һәм күнегеүҙәр башҡарыу.

Башҡортостан Мәғариф Министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән программа Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһынның «Уҡыу планы»на ярашлы рәүештә тормошҡа ашырыла.

Тәҡдим ителгән программа туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтен 3 сәғәт, дөйөм алғанда 510 сәғәт күләмендә укытыуҙы күҙ уңында тота (5-се класс – 102 сәғәт, 6-сы класс – 102 сәғәт, 7-се класс – 102 сәғәт, 8-се класс – 102 сәғәт, 9-сы класс – 102 сәғәт).

Туймазы ҡалаһының 8-се МБДББ мәктәбенең уҡытыу планында аҙнаға һәр класҡа 2 сәғәт, йылына 68 сәғәт итеп бүленгән, туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтен өйрәнеүгә барлығы 340 сәғәт (170 сәғәт туған (башҡорт) теле, 170 сәғәт туған (башҡорт) әҙәбиәте) ҡаралған. Шул иҫәптән туған (башҡорт) телен 5-се класс укыусылары – 34 сәғәт, 6-сы класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 7-се класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 8-се класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 9-сы класс укыусылары – 34 сәғәт өйрәнә.

Шуға күрә эш программаһында укыу материалының күләме туған (башҡорт) теленән түбәндәгесә үҙгәртелеп бирелде:

Бүлектәр	Программа буйынса сәғәт һаны	Эш программаһында сәғәт һаны				
		5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
1-се бүлек	20	5	2	1	3	1
2-се бүлек	21	2	4	-	-	-
3-сө бүлек	34	1	4	10	2	-
4-се бүлек	32	-	2	3	-	-
5-се бүлек	36	2	-	2	-	-
6-сы бүлек	46	4	-	-	-	-
7-се бүлек	26	5	2	-	3	4

8-се бүлек	28	-	-	2	3	-
9-сы бүлек	28	1	6	-	5	7
10-сы бүлек	24	-	-	2	-	-
11-се бүлек	44	5	4	-	-	11
12-се бүлек	44	-	-	5	5	5
13-сө бүлек	36	4	5	2	3	-
14-се бүлек	35	4	5	5	-	-
15-се бүлек	22	-	-	-	5	6
16-сы бүлек	34	-	-	-	5	5
Барлығы	510	34	34	34	34	34

5 класс өсөн туған (башҡорт) теленән контроль – үлсәү материалдары

1.	Инша. Минең мәктәбем.	М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, 2009.
2.	Контроль диктант. Көҙгө урман.	
3.	Изложение. Саңғы шыуыу.	
4.	Контроль диктант. Ҡыш яҡынлаша.	
5.	Контроль диктант. Муйыл.	

6 класс өсөн туған (башҡорт) теленән контроль – үлсәү материалдары

1.	Инша. Тәбиғәтте һаҡлау – беҙҙең изге бурысыбыҙ.	М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, 2009.
2.	Контроль диктант. Хеҙмәт дәресе.	
3.	Изложение. Яҙ күренештәре.	
4.	Контроль диктант. Илем – Башҡортостан.	
5.	Контроль диктант. Файҙалы үтһен ялың!	

7 класс өсөн туған (башҡорт) теленән контроль – үлсәү материалдары

1.	Инша. Башҡортостан – тыуған төйәгем.	М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, 2009.
2.	Контроль диктант. Ҡара алтын.	
3.	Изложение. Һандуғас тауышы.	
4.	Контроль диктант. Йомабай ҡурайсы.	
5.	Контроль диктант. Ағиҙел.	

8 класс өсөн туған (башҡорт) теленән контроль – үлсәү материалдары

1.	Инша. Өфө урамдары буйлап.	М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, Китап, 2009
2.	Контроль диктант. Ысын дуҫлыҡ.	
3.	Изложение. Ер.	Ғималова М.Ғ., Рәхимова С.М. Изложениелар өсөн текстар йыйынтығы. Өфө, Китап, 2009
4.	Контроль диктант. Яҙ килә.	М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, Китап, 2009
5.	Контроль диктант. Ай Уралым, Уралым.	

9 класс өсөн туған (башҡорт) теленән контроль – үлсәү материалдары

<table>
<tr><td>1.</td><td>Инша. Һаулыҡ – ҙур байлыҡ.</td><td rowspan="5">М.Ғ Усманова, З.М. Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениялар йыйынтығы. Өфө, Китап, 2009</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>Контроль диктант. Тәбиғәтте һаҡлайыҡ.</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>Изложение. Ағиҙел менән Яйыҡ.</td></tr>
<tr><td>4.</td><td>Контроль диктант. Алдар менән Зөхрә әкиәтенән.</td></tr>
<tr><td>5.</td><td>Контроль диктант. Башҡорт милли ашһыуҙары.</td></tr>
</table>

Уҡыу процесын уҡыу – уҡытыу методик һәм матди – техник яҡтан тәьмин итеү. Башҡорт (дәүләт) телен өйрәнеү өсөн уҡыу - уҡытыу методик ҡулланмалар.

1.Усманова М. Г. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа һәм схемаларҙа. 2006.
2. Урыҫ мәктәптәренең 5,6,7,8,9-сы синыфтары өсөн башҡорт теленән электрон дәреслек. – Өфө: Мәғариф министрлығы, 2012й
3. Аслаев Т. Х., Атнағолова С.В. Телмәр үҫтереү буйынса сюжетлы картиналар.- Өфө:Китап, 1996.
4. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа. Фонетика. Морфология. Өфө:«Эдвис» уҡытыу – методика үҙәге, 2008.

Төп һәм өҫтәлмә әҙәбиәт

1. Хажин В. И., Вильданов Ә. Х Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Рус мәктәптәренең 5-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. – Өфө : Китап, 2012.
2. Хажин В. И., Вильданов Ә. Х Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Рус мәктәптәренең 6-сы класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. – Өфө : Китап, 2012.
3. Хөснөтдинова Ф. Ә., Ғафаров Б. Б., Тикеев Д. С., Ҡаһарманов Ғ. Ғ. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Рус мәктәптәренең 7-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. – Өфө : Китап, 2010.
4. Хөснөтдинова Ф. Ә., Ғафаров Б. Б., Тикеев Д. С. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Рус мәктәптәренең 8-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. – Өфө: Китап, 2006.
5. Хажин В. И., Вильданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Рус мәктәптәренең 9-сы класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – Өфө : Китап, 2017
6 .З.М.Ғәбитова, Х.А.Толомбаев. Урыҫ мәктәптәрендә башҡорт телен уҡытыуҙы ойоштороу буйынса методик кәңәштәр.Өфө – 2006.
3.М.Ғ.Усманова, З.М.Ғәбитова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы. Өфө – Китап – 2009.
7.Ғәбитова З.М. Телмәр үҫтереү дәрестәре. – Өфө: Китап, 2009.
8.Башҡортса – русса мәҡәлдәр һәм әйтемдәр һүҙлеге. – Өфө: Китап, 1994.
9.Әүбәкирова З.Ф., Әүбәкирова Х.Е., Дилмөхәмәтов М.И. Мин башҡортса уҡыйым – Өфө: Китап, 2007.
10.Башҡорт теле таблицаларҙа, схемаларҙа һәм ҡағиҙәләрҙә. Әүбәкирова З.Ф.– Өфө, 2006.
11.Тел төҙәткестәр, тиҙәйткестәр, һанамыштар. Төҙөүселәр: Иҫәнғолова Ә.Ф., Дәүләтколова Г.Ш. – Өфө: Эшлекле династия, 2008.
12.Журналдар: «Башҡортостан уҡытыусыһы», «Аҡбуҙат», «Аманат».
13.Ял минуттары өсөн күнегеүҙәр. Методик ҡулланма. Төҙөүселәр: Иҫәнғолова Ә.Ф., Дәүләтколова Г.Ш. – Өфө: Эшлекле династия, 2008.
14.М.В.Зәйнуллин. Хәҙерге башҡорт теле.Морфология. - Өфө: Китап, 2005.
15.Толомбаев Х.А., Ғәбитова З.М. Башҡорт теленән тестар. - Өфө: 2005
16.Русско-башкирский учебный словарь.Саяхова Л.Г., Ураксин З.Г. - Уфа: Китап, 2001.